

DESTRUIR

fluència generalment nefasta en la història d'Espanya.

¹ En apèndix assenyalo un possible descendent mossàrab andalús, que fins ara ha passat per alt: *armendarache* «instrumento» (Alcalá Venceslada), em sembla provinent d'un *ezmeñd(a)rác* mossàrab < **est(u)mentratsjo* de INSTRUMENTATIO en nominatiu, suposant transposició ja antiga de la R (el pas a través de l'àrab imposava anaptixi en el grup *ntr*, impossible en aquesta llengua, i *t* > *d* és normal en els arabismes).

Desuet, *desuetud*, V. *costum* *Desullar*, V. *ull* *Desunió*, *desunir*, V. *un* *Desús*, *desusat*, V. *ús* *Desvagament*, *desvagat*, V. *vagar*

Desvalair, *-ait*, encreuament de *esbalait* amb *desvalgut* (figurant ja en Escriú, 1851, i en Teodor Llorente, potser aquesta confusió té fonament en el parlar real, encara que faci l'efecte de malentesos individuals).

Desvalgut, *desvaliment*, V. *valer* *Desvalor*, *desvaloritzar*, V. *valer* *Desvanir*, V. *esvanir* (VA); *desvanèixer* i *desvanescut*, grossers castellanismes a *cvitar* *Desvaporar*, V. *vapor* *Desvari*, *desvariar*, *desvarieig*, *desvariejar*, *desvarió*, V. *vari* *Desvear*, V. *desvesar* (VICI) *Desvedar*, V. *vedar* *Desvelar*, calc recent i gens recomanable del fr. *dévoiler* *Desventrar*, V. *esventrar* (VENTRE) *Desventrellat*, V. *ventrell* (VENTRE) *Desventura*, *desventurat*, V. *venir*

Desverdegar val., més que derivat directe de *verd* sembla ser fruit d'un encreuament de *desvergar* 'llevar vergues inútils' amb *desverdugar* o algun altre derivat semblant a *verduc* (cf. ara l'article VERDUGO del DECH).

Desvergar, V. *verga* *Desvergonya*, *desvergonyat*, *desvergonyidament*, *desvergonyiment*, *desvergonyir*, *-it*, V. *vergonya* *Desveri*, V. *desvari* (VARI) *Desverjar*, V. *verge* *Desvesar*, V. *avesar* (VICI) *Desvestir*, V. *vestir* *Desvellament*, *desvellar*, *desvetllat*, V. *vetllar* *Desviació*, + *desviada* (la ~ d'una via fèrria), *desviament*, *desviar*, *-iat*, V. *via* *Desvincular*, V. *vincl* *Desvirgar*, V. *virgo* (VERGE)

Desvirgondat i *desvirondat* semblen catalanitzacions vulgars del fr. *dévergonde* 'desvergonyit', amb encreuament amb *desvironat* deriv. de *viró* (VIRA) en un sentit com 'desmarxat, rebregat', dit del vestir i, secundàriament, de la persona que el porta, i potser de *desvirgar* 'deshonrar' (VERGE).

Desvirtuar, V. *virtut* *Desvis*, *desvisar*, V. *avisar* *Desviure's*, V. *viure* *Desvoler*, V. *voler* *Desvolre*, V. *voldre* *Desxernir*, V. *discernir* (CERNIRE) *Desxifrar*, V. *xifra* *Desxobèit*, V. *dessobeir* *Desxobrir*, V. *obrir* *Desxondar*, V. *deixondar* *Desxuiar*, V. *xulla*

Detalag (un sol testimoni, S. xv): deformació de *catàleg* per una «etimologia popular» que ho entengué com si fos un **detallatge* (de *detall* o *detallar*).

Detall, *detallat*, *detallista*, V. *tallar* *Detardar*, V. *tard* *Detectiu*, V. *teula* *Detenció*, *deteniment*, *detenir*, *detentar*, *detentor*, V. *tenir* *Dctergent*, *deter-*

gir, V. *ters*

DETERIOR, adj. ant., pres del ll. *deterior*, *-oris*, 'pitjor, de qualitat inferior'. □ 1.ª doc.: 1659 (fou sempre rar).

DERIV.: *Deteriorar* [1315]. *Deterioració* [1391].

Determinació, *determinant*, *determinat*, *determinatiu*, *determini*, *determinisme*, V. *terme* *Detersió*, *detersiu*, V. *ters* *Detestable*, *detestar*, V. *testimoni* *Detrás*, V. *tras* *Detraure*, V. *treure* *Detriment*, *detritus*, V. *triturar* *Detumescència*, V. *tumor* *Deturada*, *deturar*, V. *aturar* *Deturpació*, *deturpar*, V. *turpitud* *Detxondit*, V. *deixondar*

DEU, num., del ll. DĒCEM id. □ 1.ª doc.: orígens.

DERIV.: *Desè*: la forma d'aquest ordinal, format amb el sufix romànic -ĒNUS, més corrent en la fase antiga de la llengua, fou *deè*, *deena*, resultant de la més antiga, preliterària, *dezen*, per la pèrdua, regular fonèticament, de la -z- intervocàlica. Estigué en ús bastant de temps, sobretot en els Ss. XIII-XIV, i encara s'hi atendien algunes zones lingüístiques més conservadores en el xv i fins el xvi: *deenament* 'en desè lloc', Eiximenis, *DoComp.* (Bof.), 312; *lo capítol deè* (c. 1400), Ant. Canals (*Scipió e An.*, ed. Miquel, p. 33); «lo primer <sagrament> --- lo *deè*, combregar, rebre a Jesuchrist», StVicentF (*Sermons* I, 119.12), «lo novè e *deèn* manament és: ---no desiçars haver los béns, la muller de ton proisme», id. (II, 276.6); «dextans --- es la *deena* part del peu».

Forma tendent, segons la norma fonètica, a contraure's en *dena*, ço que en el femení no creava dificultat, però en el masculí havia de contraure's en *dè*, forma no sols ambigua per massa breu sinó virtualment deslligada de *deu*; per això els cercles dirigents resistien a aquesta contracció, situació tensa i inestable, o bé tendien a restituir la -z- arcaica, ço que tenia l'avantatge de ser clar i estable, i així acabà per imposar-se *desè* (en part estès al fem. *desena*); ja ho fa de vegades Eiximenis: «lo vuitè e novè mots ---, lo *desè* e darrer ---» (*DoComp.*, *NCL.*, 134); OPou ja hem vist que encara té *deena* en el fem., i en altres passatges oposa aquesta forma a una d'innovada en el masculí: «sembella: mig as, un diner y 9 *dezens* --- teruncius: set *deenes* parts de diner; sestertius-cinc diners y set *deuens* [sic!] --- semis val un diner y nou *deuens*» (*TbPu.*, 145, 146).

Femení subst. (després de contraure *ee* en *e*), amb diversos sentits: el més divulgat i general són les *denes* del rosari (cada deu grans del rosari, un de més gros, que permet comptar-les): així en tot el Princ. almenys (fins a Vall Ferrera, *dēna*); en alguns llocs, però, la -z- s'introdueix fins a aquesta acc. i altres de caràcter religiós: «uns rosaris vuy comprà / de cent y tantes *desenas*», MilàF (*Romllo.*, 92.2f.); a Mallorca una *desena* «les deu ave-maries que es diuen en honor de quiscun dels Misteris del Rosari» (*BDLC* VI, 232). En el P. Val., en certes corporacions: «el Centenar de la ploma era --- una companyia guerrera, fundada en